

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

Рада молодих учених та спеціалістів

І С Т О Р І О Г Р А Ф І Я

Матеріали Вісімнадцятої наукової конференції
викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

Одеса
2023

УДК 300.3+301+930.1; 911.3 (477.74).

Історіосфера. Матеріали Вісімнадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. — Одеса : Ун-т Ушинського, 7–8 квітня 2023 р. — 124 с.

*Рекомендовано до друку
рішенням Вченої ради
Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*

Протокол № 9 від 30 березня 2023 р.

ISBN 966-7965-01-5

© Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського

Позиція авторів може не співпадати з думкою редакційної колегії.

Історія цивілізацій стародавності та середньовіччя

Мартинюк А. В., Огорокова В. В.

Стародавня історія будівництва Храму Гроба Господнього в Єрусалимі

Єрусалим, Свята Земля, є духовним надбанням усього світу. Тут знаходяться святині трьох історичних релігій, і мільйони віруючих різних національностей і віросповідань нескінченним потоком прямують у цей благодатний край, щоб доторкнутися серцем до безцінної спадщини. Відомо, що єрусалимський храм — один із двох храмів, які були центром поклоніння та національної самосвідомості у давнину. Згідно з давніми переказами Храм розташований на тому місці, де був розп'ятий, похований, а потім воскрес Ісус Христос.

Дослідження історії будівництва та подальшої долі Храму викликає в сучасній науці чимало спірних питань, адже містить багато «білих плям», вирішення яких, на жаль, досі має гіпотетичний характер. Артур Макмахон звертає увагу на християнські писемні джерела, які вказують на сутність пам'ятки, місце її розташування, структуру будови. Зокрема, дослідник пише, що євангелісти говорять нам, що це був новий пам'ятник Йосипу Аримафейському, який він висік зі скелі і що він був закритий великим каменем, привалений до дверей (Матвія 27:60; Марка 15:46; Луки 23:53). Він знаходився в саду на місці Розп'яття і був близький до Хреста (Івана 19:41, 42), який був споруджений поза стінами Єрусалиму, в місці, званому Голгофою (Матвія 27:32; Марка 15:20) [5].

Відштовхуючись від подібних досліджень, вчені Фабіо Порція та Корінн Бонне звертають увагу на постійну динаміку між археологією та теологією у дослідженні цього регіону. Парадокс полягає в тому, що при вивченні історії Єрусалимського храму археологія та біблійні сюжети іноді у своїй сукупності дають можливість розкрити ті чи інші питання, відновити цілісний історичний вимір, незважаючи, з одного боку, на відсутність останків, а з іншого — на теологічний характер дослідження [6].

В цілому, дослідники сходяться на думці про те, що у VIII–VII ст. до н. е. тут ще не було навіть натяку на майбутній храм, ймовірно, що тут була велика каменоломня для добування вапняку. Саме місто лежало на південний схід і розширювалося спочатку на захід, а потім пізніше на північ. Підтвердженням цього є те, що при розкопках під церквою було виявлено вапняк високої якості [1].

Свідчення стародавньої каменоломні були виявлені всюди нижче за церкву Святого Гробу і навколо неї. Великі кам'яні блоки знайшли під каплицею Святого Вартана на схід від каплиці Святої Єлени, і кераміка датується VII ст., можливо, VIII ст. до н. е. цей кар'єр продовжував використовуватися до I ст. до н. е.

У I столітті н. е. каменоломня була занедбана, схили гори перетворилися на сад, а всередині печери стали здійснювати поховання. Декілька таких гробниць знайшли дослідники. А одну з них унизу на західному схилі пагорба знайшов імператор Костянтин. Її і визнали гробницею Ісуса Христа. Але раніше римський імператор Адріан побудував у цьому місці храм богині Венери. Залишки римських будівель були знайдені під час розкопок, але вони дуже фрагментарні, оскільки масштабні будівельні роботи при Костянтині майже безслідно знищили попередні споруди.

У 132 році н. е. євреї підняли повстання під проводом Акіби і Бар Кохби. Римлянам знадобилося три роки, щоб придушити друге повстання. Потім імператор Адріан вигнав юдеїв з Єрусалиму і повністю перепланував місто, заснувавши у його межах нове місто Елія Капітоліна. З цієї причини він змінив назву країни з Юдеї на Палестину. На місці кар'єру та саду з цвинтарем Адріан сконструював гігантську піднесену платформу, майже зрівнявши із землею прямокутні стіни. На вершині платформи він збудував невеликий піднятий подіум, а на вершині подіуму — храм. Хоча останки стін Адріана є незначними, їхнє існування безперечне. Оскільки область мала нерівності, кар'єр і була порізана гробницями і скалами, що стирчать необтесаними, для побудови цієї платформи було необхідно підняти рівень цього місця.

Перший храм був забудований царицею Єленою Рівноапостольною (матір'ю римського імператора Костянтина Великого). Цариці Єлені у 326 р. н. е. при відвідуванні Єрусалиму було показано місце Гробу Господнього. Учені не мають даних, в якому стані воно було на той час. Можливо, що язичницький храм, створений Адріаном, був уже зруйнований християнами і перебував у руїнах. Після візиту цариці християнська громада продовжувала видаляти те, що залишилося від Адріана, а також адріанівську платформу. Намір Адріана полягав у тому, щоб знищити навіки як труну Ісуса, а й камінь Голгофи, де його розіп'яли [1].

Завдяки давнім та середньовічним мислителям зберігся опис відкриття пам'ятника. Так, зберігся переказ, що нібито цариці Єлені наснився сон, в якому їй наказувалося вирушити в Єрусалим і вивести на світ божественні місця. Престаріла мати імператора, Св. Єлена вирушила до Єрусалиму для знаходження гробниці Господньої та

Животворного Хреста. За її наказом народ і воїни приступили до руйнування храму, рознесли тераси, і серед руїн з'явилася з одного боку гробниця Господня, з іншого — Голгофа, відокремлена крутим яром, а трохи нижче, на дні цистерни, — три хрести, цвяхи та дощечка з написом: Ісус Назорей, Цар Юдейський. Радість цього відкриття зменшувалась неможливістю визначити справжній хрест серед знайдених, але диво, засвідчене багатьма давніми письменниками, розвіяло сумнів [4, с. 276].

Таким чином було знайдено хрест, на якому був розіп'ятий Ісус Христос. Св. Єлена розділила його на дві частини, з яких одну, вклавши в срібний ковчег, залишила в Єрусалимі, а іншу відіслала Костянтину, який поклав її на п'єдестал статуї, спорудженої на честь імператора в Константинополі. Знайдені цвяхи теж були відіслані Костянтину, причому один був вроблений у вуздечку, а другий — у забрало шолому імператора, третій же, якщо вірити переказу, перекутий в обруч і оброблений золотом, склав відому залізну корону Італійського королівства.

Римський імператор Костянтин схвалив будівництво Гробу Господнього в 326 році н. е. і наказав, «щоб він перевищив усі церкви світу красою своїх стін, колон і мармуру». Було велено знести римський храм, щоб звільнити місце для масивної базиліки завдовжки 250 футів і колонади під відкритим небом, що оточувала традиційне місце Розп'яття. Він також наказав побудувати круглу будівлю, розташовану на заході, над висіченою в скелі гробницею I ст. н. е., яку шанували як місце, де Ісус воскрес із мертвих [3].

У багатьох місцевостях Палестини, майже одночасно, почали споруджуватися церкви, прикрашені мармуром, колонами та мозаїкою. Побудова більшості цих церков відноситься до останньої порожі Св. Єлени, коли вона, залишивши Єрусалим і повертаючись до Константинополя, об'їхала Палестину та частину Сходу.

Цікаво, що на мозаїчній карті Єрусалима з Мадаби (VI ст. н. е.), що збереглася, відображені вулиці міста і церква Святого Гробу. Деталі, показані на ній, свідчать про те, що будівля церкви Костянтина зберігалася незмінною у VI столітті, коли ця мозаїка була виконана на підлозі церкви в сьогоднішній Йорданії [3].

Таким чином, історія будівництва Храму Господнього в Єрусалимі, як ми побачили, має свої спірні питання та проблеми в середовищі сучасної біблійної археології. Будівництво Першого Храму (в історії даної пам'ятки виокремлено кілька етапів, пов'язаних з періодами його руйнування або пошкодження) стало знаковою подією в історії Єрусалиму, адже перетворило занедбану протягом двох століть землю на багате і славне місто Сходу. Це

було пов'язано з тим, що бурхливе будівництво за часів імператора Костянтина базилік та церков в даному регіоні відкрило до нього шлях багаточисельних паломників та купців.

1. Jerusalem History: The First and Second Temples. URL: <https://www.moon.com/travel/arts-culture/jerusalem-history-first-second-temples/>
2. Kelley J. The Holy Sepulchre in History, Archaeology, and Tradition. *Biblical archaeology review*. 2021. Vol. 1. Pp. 34–43.
3. Lawler A. Crusader-Era High Altar Resurfaces in Jerusalem's Holy Sepulcher. 2018. URL: <https://www.smithsonianmag.com/history/crusader-era-high-altar-resurfaces-jerusalem-holy-sepulcher-180968192/>
4. Levenson J. D. The Temple and the World. *The Journal of Religion*. 1984. Vol. 64. № 3. Pp. 275–298.
5. McMahon A. Holy Sepulchre. URL: <https://www.newadvent.org/07425a.htm>
6. Porzia F., Bonnet C. The Jerusalem temple between „theology“ and archaeology: which issues, what dialogue? *Archaeology and social sciences*. 2017. № 9. URL: journals.openedition.org/palethnologie/336

Басок Х. В.

Релігійність в житті середньовічної людини

Християнство настільки значно для сучасної людини не тільки тому, що це — світова релігія, але й тому, що протягом двох тисяч років воно відігравало величезну роль в історії культури, було органічно пов'язане зі світовою історією. Цей зв'язок завжди був для християнства суттєвим і водночас загрожує всілякими проблемами [4].

Середньовіччя складно та суперечливо ставилося до цивілізованої спадщини стародавнього світу. У деяких регіонах Європи розвиток суспільства складався за умов розриву культурно-історичних традицій античності. Вплив давнини переважав на Півдні Європи, особливо у Італії. Тут антична культура ніколи не вмирала. Вона про-являється через латину, яка у народному розмовному побуті перетворюється на італійську мову. На півдні Італії завдяки Візантійському впливу зберігається грецька мова [5, с. 25–30].

За цей період в історії людства змінилися три суспільні формації — рабовласницька, феодална, капіталістична, кожна з яких несла свій спосіб виробництва, свої соціальні проблеми, свої комплекси поглядів на світ та відносини у світі людей. Ці погляди докорінно відрізнялися один від одного й у масштабах формації та в межах великих людських спільнот — країн та держав. Але християнство, що виникло в першій антагоністичній формації, — рабовласницькій, гнучко застосовуючись до нових умов, утримувалося й у наступних [8].